

URKIXOKO JULIOREN 100. URTEBURUAN

Urkiokoko Julio, Deustun jalo zen 1871.ean. Ospe handiko gizona, RIEV-en sortzale eta zuzendari izan zen (1907-1936). Urkiok, gezurra badirudi ere, euskaraz idatzi zuten askok baino goragoko malla merezi du euskal literaturaren kondalran*. Bere lana literaturaz eta linguitikaz hain zientifikoki egin zuenez eta egitera bultzatu gintuenez gero.

Askok pentsatu izan dute, honegatik bakarrik sartu nuela **Escritos euskéricos** katalogoan. Izan ere, hala dirudi, bere fitxa irakurrita. Baina hori ez zen aski* arrazoi, ez; ez nion tokirik emango, euskal idazleen artean, inolz euskaraz idatzi ez balu.

«Zer diozu? Urkiok euskaraz?», esaten zeutan adiskide batek oraintsu.

Hemen, guttienez, bere gogoaz zer zen adierazten daukun lantxo bat jasoko dut. Bere gogoaz, ez euskararen alde bakarrik, baizik zer euskara motarena* ere bai. Urkiok bere eritzia ondo landua zuen honetaz, literaturaren tradiziozko iturrietatik hartua. Hau da guttiak dakitena.

Bera, izatez, euskaldun berria zen. Askok uste baino euskara gehiago zekiena, noski*. Eta gure literatura zaharrarekin literaturik* zegoena. Honetaz adibiderik hainitz* emanen nuke, baina luzeegi joango nintzateke. Hor daude, esate baterako, **Obras Vascongadas del doctor labortano J. d'Etcheberri** (Paris, 1907), **Introducción al Linguae Vasconum Primitiae de B. Dechepare** (Donostia, 1933), errefracu zaharrak, Garibay-renak eta 1596.ekoak eta beste lan asko, hain ohar jakingarriekin berak berriz argitaratu emanak. Bere eritzi baliosak ezin zitezkeen egos*, euskararen ezagutza gabe. Eta bere ezagutza ez zen nolana hikoia, ez eta bere literatur jakintza ere.

Ez genuke gehiegizkorik esango, euskal idazle handi bat izango zela, bere garalan giro egoki batek inguratu izan balu, esateaz. Hau da, orduan garbikeriak hainbeste indar izan ez balu. Berak hori ezin baltzuen lrentsi.

Ikus **Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco** liburuan (Literatura, II, 280-290 orr.), Luis Eleizalderekin gertatu zitzaiona. Garbikeria bere alturarik handiengan ibili zen garal hartan, «eleiza»-ren ordez ere «txadona» (etxe donea) erabili behar omen* zen, **eleiza** hitza latinetikakoa zelako. Honelako eritzi kaxkarrekin Urkiok garbizaletasunera eramango zuelakoan. Eta Urkiok esan omen zion: «Zeure deltura*, Eleizalde izan beharrean, Txadonalde jartzen baduzu, bai». Horretari bukatu omen ziren elkarren artekoak. Hau zen bere garaliko burubidea.

Orduko giroak ez zion, ez, lagundu. Gaur, ordea, bere gogora hain ongi eratu zuen giroak inguratzen gaitu. Urkiok ez zen profeta, eta berak ere ez zuen horrelako nahirik. Baina, bai, ba zekien gure literaturak zer jokabide behar zuen, jatorritik zetorkigun tradizioari loturik behinik behin. Eta gaurko joera, horretara etorri zaiku. Zeren* Urkiok ere «h» zalea zen, gure literatura zaharreko frutuen balioa gure arteko beste askok baino lehen ikusi zuelako, literatura jatorrak lehenarekin lokarriak behar zituela ongi zekielako. Baina, euskaldun berria zenez, eta bere garalkean artean berak hain gogoko ez zuen joerazko korronte indartsua ikusirik, ez zen harriztekoa euskaraz ez idaztea. Hala ere, ba dugu, bere pertsonaldadea eta bere barne gogoaz zintzoki agerian jartzen daukun lanik, euskara jatorrez idatzirik. Egungo aburuetara ahalgerik* gabe ager dezakegu, eta ezin dugu gauza bera esan orduko idazle opa-rotsu* askogatik.

Hona hemen lekuko*, Urkiokoren euskarazko lantxo bat. 1910. ean «Euskal Etnologia-ren esku-egunkarian» argitaratua. Guk, bere ortografiak dagoen dagoenean utziko dugu, x eta tx, ch eta tch-ren ordeko aldakuntza soil* eginez. Besterik ez. Halakoa balta* bere euskara. Eta, artikulua honetan, zein ederki goratzen duen, bere gogora eginez, Claveria-k XVII. mendean* Ziburuko Etxeberriren ohoretan* esana. Artikulu honetik, «Zaharren erranak» du titulutzat:

Ezta Euskalzaletasuna gauza berria, hainitzek* uste duten bezala. Iragan* diren mendetan euskalzaletate batzuk bizi ziren, eta heken* artean Claveria Apeza, guti ezagutua dena, Jaun hu-

nek, Etxeberriko Joaneri eskainitako hitz neurhitzetan, ematen* dio:

Burlatzen naitz Garibalez
Bai halaber* Etxabaz,
Zenak mintzatu baltre
Erdaraz Eskaldunaz.

Ezen* zirenez geroztik
Eskaldunak hek biak,
Eskaraz behar zituzten
Egin bere historiak.

Eskaraz egin dituzu,
Etxeberri, zure obrak,
Ohoratu nahiz zeure
Ahalaz herritarrek.

Zer errefracu eder balta*
Hizkuntza arrotzetan,
Hura aditzera ematen
Daroezu beretan.

Esker bada eta althor
Duzula berezia,
Zeren xoratu duzun
Herritarren mihia.

Egia handia da hori. Haurdanik euskara ikasi ez dugunak ez detzakegu gure liburuetako euskaraz eskriba; baina Alfozen hizkuntza dakitenek zergatik eskriba lezakete ordez? Urkiokoko Julio R. I. de los Estudios Vasco-en Zuzendaria

Honegatik duzu «Zaharren erranak», irakurle. Zein egoki aprobatu Claveria-ren zirikadazko poesia. «Altoren hizkuntza» esatean ere, ez uste mitologia falsuz sortutako «Altore» denik; baizik zuberotarren «Altoren» (aita onen) duzu. Eta, haurtzarotik euskal dun izanik, liburuak erdaraz izkribatzea, sinetsezinezkoa zen Don Julorentzat. Baina, bestalde, gaur bizi izan baltz, harritu eginez, zen hainbeste euskaldun berri euskaraz liburuak idazten ikustez Egungo*, bera ere, hauetariko bat izango zen, noski*. Zeren*, nork ez luke pentsatuko, artikulutxo hau gaurko gazte batek idatzia ez denik? Eta bere gogoaz eta bere eskaria, zer ikasbide ederra, oraindik orain ere erdal literaturari gustoa harturik dabilzan euskaldun holentzat.

Hala ere, berriz diot, Urkiokoren euskal literaturaren gehien zuzendatzailea, zera da, lan ezezagunen bilaketa eta liburu zahar hain buruz eman zituen eritziak. Euskarazko literatura ilunpetik ateratzen asko lagundu zuen gizona. Neurri handi batean, berari euskarazko aurkitu ditugu gaur daramatzagun bideak. Baina oraindik ere ba dugu zer ikasirik, gure lehena hainbeste sakondu zuen gizon hain negandik.

Lanik aski* aurkitu zuen lehenaren azterketan; eta, behar bada, honegatik ere ez zen sartu, berak euskarari buruz zituen eritziak defenditzen, denborarik ez gaitzeko.

100. urteburuan izan dezagun bere orolmena, irakurle.

JUAN SAN MARTIN

daude, dagoz
daramatzagu, daroaguz,
daramazkigu
dauku, deusku, digu
detzakegu, daikeguz,
ditzakegu
dezagun, daigun
dio, deutso
diogu, deusagu

diot, dinot
gintuen, ginduzan
lezakete, lelkoo
nion, neutsan
zaiku, jaku, zalgu
zeutan, eustan, zidan
zion, eutson
zitezkeen, oltokezen
zitzaion, jakon